

O‘ZBEKISTONDA “YASHIL” IQTISODIYOTGA O‘TISH

A.J.Abdulloyev

Buxoro davlat universiteti, Iqtisodiyot kafedrası, mudiri i.f.d., professor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15378184>

Bugun jahon hamjamiyati iqlim o'zgarishlarini insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biri sifatida tan olmoqda. Mutaxassislar fikricha, iqlim o'zgarishlarining oldini olish hamda unga moslashish yo'lidagi muhim qadamlardan biri iqtisodiyotni “yashillashtirish”dir. Bu borada mamlakatimizda ham amaliy ishlar boshlab yuborilgan.

Xususan, sohaga oid qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. “Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risida”gi, “Gidrometeorologiya faoliyati to'g'risida”gi qonunlar, 2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrofmuhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi, 2019-2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi shular jumlasidandir.

O'zbekiston Respublikasi Pprezidentining 2022 yil 2 dekabrda “2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha choratadbirlar to'g'risida”gi qarori mazkur jarayonlarning mantiqiy davomi sifatida Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalarning o'z vaqtida ijrosini ta'minlash, “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi doirasida “yashil” va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasidagi chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejash yo'lidagi muhim tarixiy hujjat, desak mubolag'a bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi hukumati 2030 yilga borib aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot (YaIM)ni hozirgi 1700 AQSh dollaridan 4200 AQSh dollarigacha oshirish vazifasini qo'ydi. Xalqaro rivojlanish bo'yicha hamkorlar O'zbekistonga kam uglerodli rivojlanish loyihalarini tadbir qilish, iqlimga chidamlilikni oshirish va tabiiy ofatlar xavfini kamaytirishda yordam bermoqdalar.

O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi va yo'nalishlarini belgilovchi asosiy ustuvor yo'nalishlar quyidagilar belgilandi:

Tabiiy resurslardan barqaror va samarali foydalanish:

✓ oziq-ovqat xavfsizligiga erishish uchun barqaror qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini qo'llab-quvvatlash;

✓ qishloq xo'jaligi, tabiatdan foydalanish sektori va ekoturizmga ish o'rinlarini yaratish;

✓ suv sarfini kamaytirish va suvdan foydalanish samaradorligini oshirish;

✓ qishloq xo'jaligi va chorvani o'tlatish tufayli yer va o'rmon degradatsiyasini qisqartirish.

Innovatsiyalar va samarali “yashil” investitsiyalar:

✓ “yashil” o'sishni rag'batlantirish uchun texnik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash vositalarini joriy etish;

✓ global investitsiyalarning afzalliklaridan foydalanish va “yashil” o'tish jarayonida aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratish.

Barqaror va inklyuziv urbanizatsiya:

✓ shaharlarning ixchamroq tuzilishiga va inklyuziv urbanizatsiyaga o'tish;

✓ shaharlarning bazaviy va uy-joy kommunal xizmatlariga bo'lgan imkoniyatlarining cheklanganligi bilan bog'liq muammolarni hal qilish va ularning sifatini oshirish;

- ✓ tirbandlikni qisqartirish, avtomobillar sonini va avtoturargohga bo'lgan talabni pasaytirish ;
- ✓ hamda zararli gazlar chiqishini kamaytirish uchun ekologik va integratsiyalashgan shahar transporti rivojlanishiga ko'maklashish;
- ✓ atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish uchun chiqindilar chiqarishni kamaytirish va shahar chiqindilarini boshqarish tizimini takomillashtirish;
- ✓ aholi salomatligini yaxshilash va sog'liqni saqlash xarajatlarini pasaytirish uchun shahar havosining ifloslanishini kamaytirish
- ✓ qadimgi Ipak yo'li bo'ylab barqaror turizmni rivojlantirish

Qaror bilan tasdiqlangan 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash dasturida bir qator muhim strategik maqsadlarga erishish ko'zda tutilgan. Xususan, Parij kelishuvi majburiyatlariga sodiq qolgan holda issiqxona gazlarining yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010 yildagi darajadan 35 foizga qisqartirish mas'uliyati yuklatilmoqda.

Mamlakatimizda “Yashil iqtisodiyot” texnologiyalarini barcha sohalarga faol joriy etishoqali 2026 yilga qadar iqtisodiyotning energiya samaradorligini 20 foizga oshirish va havoga chiqariladigan zararli gazlar hajmini 20 foizga qisqartirish, “Yashil” iqtisodiyotga o'tish loyihalarini moliyalashtiruvchi xalqaro moliyaviy institutlar va boshqa “donor” tashkilotlarning mablag'larini yo'naltirish orqali loyihalarni moliyalashtirishga oid ishlar amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida suvdan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish maqsadida 1 million gektargacha maydonda suv tejovchi sug'orish texnologiyasini joriy etish, yiliga 200 million ko'chat ekish va ko'chatlarning umumiy sonini 1 milliarddan oshirish orqali shaharlardagi yashil maydonlarni 30 foizdan ortiqroqqa kengaytirish, o'rmon fondi zaxiralari ko'rsatkichini 90 million kub metrdan ortiqroqqa etkazish mamlakatda ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hosil bo'ladigan qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65 foizdan oshirish esa aholi punktlarining sanitariya va ekologik holatini yaxshilashda zarur tadbir hisoblanadi. Shuningdek, qaror bilan sanoat tarmoqlarida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va energiya tejamkorligini ta'minlash bo'yicha kontseptsiya, 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash bo'yicha harakatlar rejasi, 2022–2026 yillarda iqtisodiyot tarmoqlarida yoqilg'i-energetika resurslarini tejashning maqsadli parametrlari ham tasdiqlangan.

O'zbekiston so'nggi yillarda yashil iqtisodiyot va ekologiya sohasida muvaffaqiyatlarga erishgan davlatdir. Texnikalar, atrof muhitni himoya qilish, algoritmik texnologiyalar va chiqindilarni qayta ishlar jarayonlarida faol ishlaydigan mutaxassislar O'zbekistonning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida katta o'rin tutadi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasini rivojlantirishga e'tibor qaratgan holda, mamlakatimizda ilm-fan, innovatsiyalar, muhandislik va inshootlarni rivojlantirish maqsadida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan ushbu qarorning qabul qilinishi mamlakatimiz hayotida ijobiy o'zgarishlar sodir bo'lishiga sababchi bo'ldi. Quyida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi PQ-4477-son qaroridan qisqacha ilova keltirilgan:

2018-yilda O'zbekiston Respublikasi Parij bitimini (Parij, 2015-yil 12-dekabr) ratifikatsiya qildi va uni amalga oshirish yuzasidan milliy miqyosda belgilanadigan hissa bo'yicha -2030-yilga

qadar issiqxona gazlarning yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010-yildagi darajadan 10 foizga qisqartirish miqdoriy majburiyatini qabul qildi.

O'zbekiston 2030-yilgacha "Yashil iqtisodiyot" bo'yicha quyidagi maqsadlarni o'z oldiga qo'ydi:

- Yalpi ichki mahsulot birligiga 2010-yil darajasidan 35% ga kamaytirish;
- qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini 25% ga yetkazish;
- 1mln gektargacha bo'lgan maydonda tomchilatib sug'orishni joriy etish;

Rivojlangan mamlakatlar mamlakatlar ichida ekologik investitsiyalar sohasida shvetsiya tajribasini oladigan bo'lsak, ushbu davlat qayta tiklanadigan energiya va mahalliy yoqilg'I manbalaridan foydalanish bo'yicha jahonda yetakchi mamlakat hisoblanadi. YEL universiyeti olimlari ishlab chiqqan "yashil" mamlakatlar ichida reytingda 1-o'rinni egallagan. Shvetsiyada maishiy chiqindilarning 96% foizi yo'q qilinadi.

Bu tabiiyki dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bu davlatda avtomobil egalari ekologik toza yoqilg'idan foydalanganligi uchun soliq imtiyozlari, hamda qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tishda uy egalariga ham soliq imtiyozlari joriy etilgan.

Mamlakatlar miqyosida tahlil qilganda albatta Germaniyani ham unutmash lozim. Ushbu mamlakat iqtisodiyotning barcha sohalariga yashil tamoyillarini joriy etishda chiqindisiz ishlab chiqarish siklini yaratgan va bu sohada yetakchi davlatdan biri hisoblanadi.

Germaniyada patentli texnologiyalarning 23foizi atrof muhit sohasiga to'g'ri keladi va bu mamlakat bugungi kunda o'sish tendensiyasiga ega hisoblanadi.

Bizni mamlakatimiz ham Parij bitimi majburiyatlarini bajarish doirasida issiqxona gazlari ajratmalarini qisqartirish bo'yicha o'rta muddatli ustuvor vazifalar mamlakatda iqtisodiyotning energiya va resurs sarfi hajmini kamaytirish, ishlab chiqarishda energiya tejamkor texnologiyalarni keng joriy qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, Orol bo'yida ekologik tanglik oqibatlarini bartaraf etish nazarda tutadigan qator strategik va tarmoq rejalari, dasturlari, shuningdek normativ huquqiy hujjatlar orqali amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, iqtisodiyotning energiya samaradorligi yetarli darajada emasligi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik, texnologiyalar yangilanishining sustligi, yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish uchun innovatsion yechimlarni joriy etishda kichik biznesning faol ishtirok etmayotgani milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning ustuvor maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilmoqda.

O'zbekistonda ham yashil iqtisodiyotga o'tish va reytingda yuqori o'rinlarga ko'tarilish bo'yicha bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shular jumlasiga Toshkent viloyatida qibray tumanida joylashgan poliz ekinlarini yetishtiruvchi issiqxonalarni hamda hozirgi kunda aholi uy-joylariga qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqaruvchi quyosh batareyalarini o'rnatish hamda uni sotish imtiyozlari hamda uni o'rnatish bo'yicha imtiyozli kreditlar ajratilmoqda.

Mavjud muammolarni hal etish uchun iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridan kam uglerod sarflagan holda rivojlanish va resurslarni tejash, samarali va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, barqaror qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini integratsiya qilish orqali tabiiy va energiya resurslaridan foydalanish usullarini tubdan o'zgartirish talab etiladi.

Bunda uzoq muddatli istiqbolda "yashil" iqtisodiyotga o'tish quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanishi kerak: barqaror rivojlanish sohasida Milliy maqsad va vazifalarga muvofiqlik; resurslardan oqilona foydalanish, barqaror iste'mol va ishlab chiqarish; iqtisodiy hisob tizmiga

ekologik va ijtimoiy mezonlarni kiritish; ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishish uchun “yashil” vositalar va yondashuvlarni qo‘llash ustuvorligi; “yashil” ish o‘rinlarini yaratish, aholining farovonligini oshirish orqali mavjud makroiqtisodiy maqsadlarga erishish; resurslardan samarali foydalanish tadbirlarining investitsion jozibadorligini ta’minlash.

Shu munosabat bilan iqlim o‘zgarishi maslalarini milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga integratsiya qilishga yo‘naltirilgan 2019-2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini (keyingi o‘rinlarda -Strategiya) ishlab chiqish alohida ahamiyat kasb etadi.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yilning 30-oktyabridagi PF-5863 sonli “2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof muhitni muhofaza qilish kontsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi” gi farmoni, 2019-yil 5-oktyabrdagi PQ-4477 sonli O‘zbekiston Respublikasining 2019-2030 yillarda “yashil iqtisodiyot” ga o‘tsih strategiysini tasdiqlash uchun keng imkoniyat yaratib berdi. Xususan, ushbu hujjatlarda yashil iqtisodiyot rivojlanishi uchun keng imkoniyat yaratib berdi.

Yuqorida keltirilgan hujjatlarda yashil iqtisodiyotga o‘tish O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik yo‘nalishlaridan ekanligi ta’kidlab o‘tilgan.

Mazkur amalga oshirilgan keng qamrovli iqtisodiy va siyosiy islohotlar, mamlakatimizning rivojlanishiga yordam berayotgan yaxshi bazani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan asosdir. O‘zbekiston, shu sabablarga ko‘ra, 2017-2021 yillarda O‘zbekiston respublikasining besh tashabbus yo‘nalishlarida Ijtimoiy iqtisodiy Rivojlanish strategiyasi”ni amalga oshirishga muvaffaq bo‘ldi. Shu bilan birga, O‘zbekistonning yaxshi taraqqiyoti siyosiy va iqtisodiy rivojlanganlikning yanada kuchayishiga imkon beradi.

Mamlakatimizda o‘z elektr jihozlarini mustahkamlash, muqobil energiyadan foydalanishda muvaffaqiyatlarga erishish, “Yashil iqtisodiyot” va “Eng ijtimoiy-muvozanat sirlari” konsepsiyasi doirasida yanada ko‘proq rivojlantirish, yashil iqtisodiyot ishlash tizimini takomillashtirish orqali mamlakatimizda ekologiya va iqtisodiyot sohasida yanada yuksak natijalarni zabt etishi mumkin.

Bir so‘z bilan aytganda, O‘zbekiston “Yashil iqtisodiyot” mavzusi davlat va xalq faoliyati sohasida iqtisodiy saviyani ta’minlab, har bir insonning yuksak fikrda bo‘lishi uchun mustahkam zamin yaratadi. Bu konsepsiya mamlakatni iqtisodiyot va ekologiya sohasida rivojlantirish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida iqtisodiy islohotlar faol tarzda olib borilar ekan mamlakatning mavjud imkoniyatlardan kelib chiqib, 2030-yilgacha bo‘lgan muddatda “yashil” iqtisodiyotga o‘tishni jadallashtirish va strategik qadamlarni ishlab chiqish va izchil olib borish ustuvor masalalar sirasiga kiradi.

Bugungi kundagi dolzarb ekologik xavflarni inobatga olib, resurslarni boshqarish tizimini qayta ko‘rib chiqish, energiya manbalaridan oqilona foydalanish, texnologik modernizatsiyani jadallashtirish rivojlanishning o‘rta va uzoq istiqboldagi tempini belgilab beradi. Xorij mamlakatlarining yashil energetika tizimini rivojlantirib borayotganligi, energiya ishlab chiqarish hajmlarining misli ko‘rilmagan darajada ulkan ekanligi hamda erishilayotgan yutuqlar Yevropa mamlakatlari modeli hamda janubiy-sharqiy Osiyo mamlakatlari modellarining milliy “yashil” iqtisodiyot modeliga mavjud imkoniyatlar ko‘lamidan kelib chiqib joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Fikrimizcha, “yashil” iqtisodiyotni rivojlantirishda quyidagi takliflar o‘rinli bo‘ladi:

1. Iqlim o'zgarishlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalariga ta'sirini o'rganish hamda yaqin va uzoq istiqboldagi natijalarni prognozlash.
2. Atrof-muhit muhofazasiga oid chora tadbirlarning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish.
3. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari hisobidan olingan energiyani saqlash texnologiyalarini rivojlantirish.
4. Elektromobillar ishlab chiqarishni joriy etish, texnologiya va ehtiyot qismlarni mahalliyashtirish.
5. Sug'orish texnologiyalarini zamonaviylashtirishni jadallashtirish.
6. "yashil" iqtisodiy hududlar reytingini joriy etish va yuqori ko'rsatkichli hududlarni rag'batlantirish chora-tadbirlari rejasini ishlab chiqish.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF60-son Farmoni.